

Jedním z literárních koníčků dra Jana Herbena a realistických mentorů jemu podobných jest občasně terorizování moderní literatury české, že nahodí se pro lid, že není užitečná v běžném životě, že básníci neúčastní se svou poesíí politického boje, že jsou v praktickém životě národním bezcenní a neužiteční. Tito dobrodinečkové nevědí snad ani, jakou otřepanou písničku hudou, jak opakují jen fráze starých literárních reakcionářů českých a jak nikdo jiný, než básník, jehož jméno berou stokrát do roka nadarmo, Jan Neruda, potěšil je v jejich předcích jednou provždy, když kladl theoretické základy našemu modernímu literárnímu vývoji. Již r. 1860 — pravím: A. D. tisíc osm set šedesát —, kdy hlásila se o slovo moderní česká generace básnická, generace Nerudova, Hájkova, Heydukova, Karoliny Světlé, Rudolfa Mayera, a kdy vybojovala si právo na život na odporcích rázu Jakuba Malého, rozptýlil Neruda jako plevu výtku, kterou právě staromilci tohoto rázu chtěli ubíjeti snahy mladších, nesoucí se za opravdovou a ryzi poesii, která by se cítila spřízněnou s vrstevnickou poesíí evropskou a nepozdila se vývojově za ní.

„Slovem lid“, píše Neruda (Kritické Spisy Jana Nerudy sv. VI., část I., str. 29) „vyrozumívají páni ti hlavně lid *selský*, přibírajíce jen částečně ještě venkovské měšťanstvo k tomu. Je pravda, že bohudíky selský a měšťanský lid naší silou, naším jádrem jest: z něho ale vyrostl stav jiný, třetí a stavů n oněm nanajvýš k užtku a ku cti sloužící, stav vzdělanců. *A pro tyto by neměla krásná literatura být jiná, než jakou bychom pro lid méně vzdělaný uměle odchovali?* Nemělo by se spíše *o národu než o lidu* mluvit? A mluvit vůbec něco z oboru krásné literatury, je-li to zplazeno duchem nadaným, obsahuje-li to myšlenky a názory, kterých dříve v spisech českých nebylo, skutečně pro národ náš nebýt? Může se snad tvrdit, že by vůbec některý literární plod národu mohl na škodu být? Nevývratnou pravdou jesti, že národ zdravý sám odstraniti dovede, co organismu jeho škodlivé — národ churavící nebo dokonávající však že umělými léky se nevzmůže, ještě méně ale že se mu pomůže systémem prohibitivním, který ho odděluje od širého nebe a vzduchu všem ostatním národům ku zdraví sloužícího.“

„Goethe, Lessing, Schiller, Dante, Milton a jiní heroové literární nepsali zajisté pro lid v užším slova smyslu, psali pro třídy vzdělané, ano až nejvzdělanější a teprve masou těchto vzdělanců, jež osvětili novými myšlenkami, jež rozehřáli obrovskými svými děly, působili zase na vrstvy dolejší. Nebo snad nepatří mužové ti, kteříž tak zvanou světovou literaturu tvoří, zároveň ku literatuře národní? Chceme-li pokrok národa, musíme pro všechny třídy jeho zároveň pracovati; všechny třídy musí se vyrovnat třídám jiných národů, nebo se staneme jednostrannými, naše vzdělanost bude npravá, náš pokrok záhadný a život našeho národa věčně kolísavý a nejistý. *Jedna část spisovatelů nechť píše pro lid, druhá pro třídy vyšší* — obě části budou mít zasluhu stejnou.“ A v téže stati na jiném místě: „Proto ale, pro všechno nestojí lid náš ještě na stupni tříd vyššího vzdělání a nebude také nikdy na něm státi. *Aristokracie duševní bude vždy lišiti se od vzdělání masy, a právě proto nesmí také literatura pouze k lidu hleděti a musí i plošy se honositi, které dostávají lidem, již svoje vzdělání dobyli sobě na základě všeho toho, čeho cizí národové už dovedli. Čistě národní literatura jest pouhý nesmysl.* Měli jsme ji jenom tenkrát, když celá literatura sestávala toliko z národních písní a pověstí a byli bychom jejího

květu dosáhli, kdybychom byli v podobných poměrech se vyvíjeli, jaké čínskou, sanskritskou nebo řeckou literaturu vytvořili. Nyní ale netvoří už jednotlivý národ sám dějepis, tvoří ho všichni národové společně.“

To byla již r. 1860, tedy před třiapadesáti roky, Nerudovi literární abeceda, cosi samozřejmého. „Podivno dost, že se o těch věcech vůbec ještě mluvití musí!“ omlouvá se skoro svým čtenářům. A dnes? Novinář, který má desetkrát denně v ústech „pokrokovost“ a „pokrokový“ a skloňuje je denně všemi sedmi pády, ohřívá beze studu literární a umělecký obskurantism přes padesát let starý!

Roku 1870 zemřel Karel Jaromír Erben, básník obrácený ne k budoucnosti nebo přítomnosti, nýbrž odvrácený do minulosti národní a cele do ní zapředený, básník, jemuž byla zcela cizí hesla dne i jeho boje. Myslíl bys, že Nerudovi-novináři, Nerudovi-liberálové bylo to nesympatické. Ale zmýlil bys se. Nerudovi jest Erben *právě pro svou nečasovost* zjev výsostný, vrcholný zjev českého Parnasu, poeta-umělec v antickém smyslu slova. Tak dovedl cítiti a cítiti Neruda svéprávnost a svézákonnost říše básnické! „Erben byl poetou národa“, píše na str. 271, „*nikoliv strany nějaké či doby.* Jeho pegasus nebyl na štěstí nikdy nucen, aby sobě byl přál raději býti už od počátku dobrým jen tahounem. Také by toho byl nikdy nedovedl.“

„Pravý básník nemůže se *vždy* na minutu dostavit, kdy pošta odjíždí. Často uslyší výtku, že zmeškal poslední zvonění a že jeho století, zaobalené v nejnovější mokré časopisy, právě odjelo o štaci dál...“ „Hoří-li plamen posvátný na oltáři tvého srdce a ty dovolíš, aby vítr volně zalehl; zalehne a odnese vzduchem i oheň i popel.“ — „*Povznesen nad dobu* má poeta rázu Erbenova význam pro *všechny* doby, *nemíchaje se do politiky*, pomáhá národu svému přece k vítězství — *světová poesie je světově smířená*, jakž Rueckert krásně praví.“

Dr Herben a p. —li— okřikovali mne, když jsem napsal, že literát v Čechách jest zastiňován politikem a odstrkován pro něho a znehodnocován pro něho. Ale Neruda, ku podivu, soudil již r. 1879 jako já r. 1913. Na str. 322 napsal doslova: „U nás se jen činnost — vlastně poslušnost politická odměňuje sinekurami. Stran básníků platí v českém světě slovo, které pronášá Antonio v Raupachově „Smrt Tassona“:

... však básníkovi
my nejsme dlužni nic, ba nic!
On pro nás ovšem žil, však zdarma žil!“

Nepatrné příspěvky k poznání velké duše, takovéhož rozumu a nemějšiho srdce Jana Herbena

Nepojedu k dru Herbenovi ani vozem ani autem obilem, nebudu hovořiti s ním, budu mluvití o něm — a již to stojí mne sebezpřehánání přímo nadlidské. A budu-li mluvití o něm, budu mluvití jaksí jen ze zvědavosti a z povinnosti dějepisické, neboť Herben jest značnou měrou literární typ český, nejobdivnější filistr, nejspanilejší literární mediokrita, kolikoliv urodilo se jich kdy v tomto staroslavném království; nejdokonalejší a nejvyrovnanější česká nula: tak kulatoučká, tak nafouklá, tak usměvavá, tak dokonale opojená svým velikým vnitřním obsahem až